

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

**Українська література
в загальноєвропейському контексті**

монографія

Мелітополь
2020

УДК 821.161.2(4)

*Рекомендовано Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 9 від 18.12.2019 р.)*

Рецензенти:

Рарицький О.А. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Деркачова О.С. – доктор філологічних наук, професор кафедри педагогіки початкової освіти Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

У45 Українська література в загальноєвропейському контексті:
монографія / за ред. Т.М. Шарової та А.В. Землянської. Мелітополь:
ФОП Однорог Т.В., 2020. 156 с.

ISBN 978-617-7823-12-3

У монографії пропонуються окремі вектори прочитання української літератури з позицій загальноєвропейських тенденцій розвитку мистецтва слова та сучасні підходи до ознайомлення молодого покоління з вітчизняною та зарубіжною культурною спадщиною. Авторами застосовується не лише суто літературознавча методологія, а й досягнення інших галузей гуманітаристики, що значно розширює уявлення про можливості літератури та особливості літературного процесу ХХ–ХХІ ст. Дослідження висвітлює послідовність культурних і літературних традицій та зовнішні впливи в українському мистецтві слова, його тематико-проблематичне спрямування у вирі історичних і соціальних змін, типологічні сходження у творчості письменників різних країн тощо.

Монографічне видання може бути корисним усім, хто цікавиться історією літератури, компаративістикою, методикою вивчення художнього слова та прагне пізнати українську літературу в її органічному співіснуванні, взаємодії із загальноєвропейським науковим і культурним надбанням.

УДК 821.161.2(4)

ISBN 978-617-7823-12-3

© Колектив авторів, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. <i>Соцреалістичний метод в українській літературі: подолання канону</i>	7
Дихотомія «свій / чужий» у структурі художнього тексту (О. Філатова).....	8
Мілітарна модель у зображенні буденного життя і художні рефлексії Костя Гордієнка (Т. Шарова).....	24
РОЗДІЛ 2. <i>Збереження національних традицій та основ духовності українців через художні твори</i>	34
Атрибути семантичного простору художнього тексту: поетикальні доміанти та лінгвостилістичні характеристики сучасної дитячої літератури (Г. Атрошенко).....	35
Творча аксіологія Р. Іваничука в контексті загальноєвропейської літературної парадигми (Л. Копейцева).....	54
РОЗДІЛ 3. <i>«Психологічна Європа» в українському літературному дискурсі: історія та сучасність</i>	67
Образ фаустівської людини в українській художній прозі 1920-х років (Л. Кавун).....	68
Художні феномени меж і станів у сучасній українській та західноєвропейській прозі (В. Зотова).....	81
РОЗДІЛ 4. <i>Культурна парадигма Європи: українські літературні проєкції</i>	91
«Гібридизація» жанру в сучасній масовій літературі (на матеріалі романів А. Переса-Реверте «Фламандська дошка» та Є. Кононенко «Жертва забутого майстра») (А. Землянська).....	92
Поетикальні вектори романів І. Франка «Борислав сміється» та А. Кроніна «Зірки дивляться вниз» (О. Огульчанська).....	106

РОЗДІЛ 5.	<i>Українське і зарубіжне мистецтво слова у світлі методики літературної освіти</i>	116
	Спогади дітей про батьків як джерело вивчення біографії письменників (<i>Н. Мажара</i>).....	117
	Використання електронних засобів навчального призначення з історії української і зарубіжної літератури (<i>С. Шаров</i>).....	134

ХУДОЖНІ ФЕНОМЕНИ МЕЖ І СТАНІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПРОЗІ

Проблема долаття меж і станів є всеохопною, стосується всіх галузей життя. «Сучасна людина щодня змушена відповідати на цивілізаційні виклики. Із протистояння «Я – інше Я», «Я – суспільство», «Я – життя» вона виходить знесиленою або зміцненою, але завжди іншою; долаючи географічні, фізичні, психологічні межі буття, занурюючись у різноманітні стани, переживає катарсисні моменти, які відкривають знання нових меж, викликають відчуття інших станів» [9, с. 100]. Усвідомлення універсальності взаємопов'язаних феноменів «межа», «стан» у суспільному і приватному існуванні зумовило наше зацікавлення змістом, способами художнього відтворення межових станів в українській та зарубіжній прозі.

За об'єкт дослідження було взято романи й повісті Г. Гарсія Маркеса, В. Голдінга, О. Гончаренка, В. Дрозда, Р. Іванчука, О. Ірванця, Г. Косинки, Є. Положія, Л. Пономаренко, С. Регенера, Вал. Шевчука та ін. письменників. Як видно з наведеного переліку, вони репрезентують різні періоди літературного процесу ХХ–ХХІ ст. у світовій та вітчизняній літературах, однак поєднані спеціальним або принагідним інтересом до означеної нами проблеми. Безпосереднім предметом аналізу стали художні феномени меж і станів у їх творах.

Основою проведеного дослідження є теоретичні праці вчених-філософів, психологів, теоретиків літератури відносно понять «межа», «стан». Насамперед акцентуємо те, що вони є багатозначними, стосуються найрізноманітніших проявів людського існування і людської психіки. До уваги беремо як уже усталені, традиційні визначення, так і модерні, що викликають деяку полеміку. Зокрема, поняття «межа» співвідносимо з певними фізичними, географічними явищами, коли ця лексема позначає різноманітні лінії поділу, обмежень, закритого / відкритого середовища [2, с. 94]. Вона також має філософський категоріальний зміст, що привертав увагу ще давніх європейських і далекосхідних мислителів (скажімо, за Аристотелем, «**Межа ... (є) край речі**, то перше, поза яким не можна знайти нічого з речі»; «Межею речі називається – відсутність речі поза собою (себе, як

краю)»; «Відсутність речі (поза собою) – є істинною межею речі» (жирний шрифт у першоджерелі. – В.З.) [1]) і що, серед іншого, у сучасності пов'язаний із поняттями гносеології, онтології, ноосфери (В. Вернадський, О. Чижевський), тобто з буттям людини.

Поняття межі набуло архетипного значення, вживається для розрізнення наочних фізичних просторів і водночас є маркером не очевидного у конкретному часі майбутнього [14]. Архетипний зміст робить його універсальним, зокрема дає можливість письменникам за посередністю образів меж розкривати закономірності чи, навпаки, парадокси існування як такого. Новітні філософи вбачають проблеми сучасного суспільства у нездатності його індивідуумів вийти за межі сформованого бачення світу. Тому можемо припустити, що трактування персонажа, який долає усталені межі – географічні, фізичні, соціальні, політичні, культурні, – частіше є катастрофічним, пов'язаним із різноманітними видами дискомфорту.

Феномену межі значною мірою притаманні психологічні характеристики, і в цьому сенсі він співвідноситься з іншим феноменальним поняттям, так само багатозначним, – поняттям стану. Психологічна межа передбачає наявність індивідуального простору людини і її взаємостосунків з оточуючим середовищем [3; 17; 18]. При цьому важливого значення набуває поняття внутрішньої межі – на противагу зовнішній, розрізнення меж ментальних, енергетичних, емоційних, особистісних тощо [4; 11; 17]. Водночас зовнішні і внутрішні межі нерозривно пов'язані між собою.

Особистісні межі зумовлюються особистісним світоглядом. Останній, на думку Н. Хамітова, власне, і формує їх, змушує людину рефлексувати, вона ж, своєю чергою, отримує здатність трансцендування, усвідомлення своїх меж і їх долання, граничності буття [19, с. 197].

У художній літературі феномени меж і станів тісно пов'язані з хронотопом, дослідниками якого є М. Бахтін, Ю. Лотман, О. Пелін, Н. Сейбель, А. Темірболат та ін. У співвідношенні часу, простору, меж і станів антиномії відіграють роль єднальних ланок. Зокрема, хронотопні поняття закритості/відкритості трансформуються у межові стани, в архетип долання меж. На думку Н. Сейбель, разом із просторовим значенням межа в художньому творі буває наділеною динамічними властивостями, здатністю змінювати свої смисли, стан, статус і при цьому «вписуватись» в естетичну систему конкретного автора [16].

Феномени меж і станів «вкладаються» в усі можливі системи. У системі художнього твору, як і в інших, вони можуть набирати форм унікальних мікро- і макроконструктів, підпорядковуючись різним рівням тексту і різним завданням автора. При тому певна художньо-семантична група меж і станів може домінувати, однак це не є обов'язковим. І майже завжди спостерігається їх взаємопроникнення.

Одним із найбільш яскравих прикладів взаємопроникнення художньо-семантичних груп меж і станів у творах різних літератур є типологія роману «Сто років самотності» Г. Гарсія Маркеса і роману «Злий Дух. Із житієм» та повісті «Ірій» В. Дрозда, які вже були предметом нашого аналізу [6; 7]. Тепер же хочемо акцентувати саме художньо-семантичні групи меж і станів та складний візерунок їх взаємопроникнень у зазначених творах.

На перший погляд, обох письменників цікавлять зовнішні межі і стани, оскільки вони обидва багато уваги приділяють географічному простору, фізичним станам, переміщенню своїх персонажів, які, попри все, завжди мають ментальний зв'язок із батьківщиною. Відповідно, в обох письменників є групи повторюваних географічних топосів, що переходять від твору до твору.

У романі Г. Гарсія Маркеса «Сто років самотності» найпомітнішим із них є містечко, де розгортається історія роду Буендіа. Історичні, суспільні, економічні обставини – військові дії, наступна колонізація країни, свавілля криміналу, корупція, швидке зубожіння – змушують людей покинути його. Але, які б дороги не судилося їм долати, ментально вони завжди належать Макондо. Через це на тлі географічних і фізичних, тобто зовнішніх, виразно проступають внутрішні межі. «...історичні й ментальні межі Маркес співвідносить, «синхронізує» з різноманітними межами родинних стосунків і звичаїв, що є модифікаціями психологічних, моральних меж, передчуттями суспільних і духовних катастроф» [6, с. 77]. Таким чином, у Г. Гарсія Маркеса всі «означені межі взаємопроникаються, накладаються одна на одну, з різних боків окреслюють єдиний простір, топоси існування людини певного часу на певній території, її зближення з іншими або відчуженості, зокрема й расової. Означені взаємопроникнення настільки складні, що потреба розкриття подібних сенсів змушує письменника звернутися до міфу як однієї з найбільш узагальнених форм інтерпретації буття і через нього передати хід не лише колумбійської, а й світової історії. У романі простежуємо вектори розгортання цих меж:

Хосе Аркадіо Буендіа й Урсула Ігуаран, рід Буендіа, мешканці Макондо, людство; Макондо, Колумбія, Латинська Америка, світ» [6, с. 77]. Однак, долаючи межі в пошуках кращого життя, герої більше втрачають, ніж здобувають, вони відчують нестерпну самотність, їх рід занепадає, руйнується, як і було написано в пророцтві: «...тим родом людським, які приречені на сто років самотності, не судилося з'явитися на землі двічі» [13, с. 410].

Близьким до роману Г. Гарсія Маркеса в аспекті вирішення проблеми здобутків і втрат у процесі долання меж є роман В. Дрозда «Злий Дух. Із житієм», де Роман Гаркуша, як і Аркадіо Буендіа, Ауреліо Буендіа, поступово перетворюється на звіра: «У боротьбі за владу й багатство Роман втрачає останні краплі духовності. У ньому народжується духовний Антихрист. Зовнішньо це проявляється у втраті цілісності, роздвоєнні, шизофренічному уявленні себе «Ликом». Якщо молодий Гаркуша лише прагне диявольської влади, то зрілий – переходить межі богоугодного, людського й назавжди опиняється на боці зла. Хронотопічно образ антигероя вийшов у В. Дрозда багатогранним. Внутрішній (психологічний) і зовнішній хронотопи взаємопов'язані, утворюють єдину буттеву тяглість людини-перевертня» [6, с. 90].

Іншою є інтерпретація долання меж у повісті В. Дрозда «Ірій»: герой не втрачає, а, навпаки, здобуває своє внутрішнє багатство. Заповітною землею для Михайла Решета виявляється рідне містечко Пакуль. Він теж змушений покинути домівку, щоб утілити мрію своєї матері про щасливе життя. Поступово хлопець розуміє, що його новий світ – нещирий, задрісний, бездуховний, тому в нього виникає бажання «віддалитися в гордій самотині»; «у веснянім Ірії», «мов перелітний птах», він марить Пакулем [5, с. 127]. «Наприкінці твору герої усвідомлює, що рідне містечко і є його омріяним Ірієм. Тому топос Пакуля «зливається» з топосом Ірію, позначає межу духовності, любові, щастя: «Пакуль – це країна, куди щовесни повертаються із сонячного, казково щедрого на барви Ірію перелітні птахи... Пакуль – це країна викладених зеленою шпоришинною мозаїкою доріг і доріжок... Пакуль – це країна твого першого слова... Пакуль – це твій Ірій... Пакуль – це ти сам...» [6, с. 78].

На прикладі аналізу романів Г. Гарсія Маркеса «Сто років самотності» і В. Дрозда «Злий Дух. Із житієм», а також його повісті «Ірій», переконаємось у тому, що превалювання зовнішніх меж у творі

майже завжди є умовним, незрідка вони є ґрунтом, на якому «проростають» внутрішні, більш глибинні, мотиваційна сутність яких сягає підсвідомості.

Цю думку простежуємо також у процесі компаративного аналізу творів В. Голдінга («Володар мух») і Вал. Шевчука («Птахи з невидимого острова»), автори яких спираються на теорію колективного підсвідомого. Природне бажання вистояти в чужому й агресивному світі спонукає персонажів пережити власний страх, але нездатність його подолати провокує формування межових станів і, кінець-кінцем, вихід за межі здорового глузду, добра, людяності.

У В. Голдінга з групою дітей, що опинились на безлюдному острові, відбуваються поступові, але незворотні метаморфози, що привчають їх до зла, змушують перейти межу, стати вбивцями. При чому, якщо перші жертви лякають дітей-убивць, то наступні злочини вони здійснюють свідомо: «...смерть Саймона не була результатом свідомого нападу, а лише наслідком страху... Року вбивають навмисне, свідомо й жорстоко. Доброта, здоровий глузд Рохи не можуть протистояти психології дикунів. Близнюків беруть у полон, і Ральф залишається один. Але й на нього починається жорстоке полювання. Ланцюг жорстокості, бездушності вивершено, внутрішній світ дітей вщент заповнено злом» [8, с. 101].

Звучання роману В. Голдінга досить песимістичне. На противагу йому Вал. Шевчук у романі «Птахи з невидимого острова» показує, як хворе на страх суспільство прагне підкорити собі будь-яку особистість, однак не може завадити людині зробити свій вибір. Головний персонаж твору Олізар прагне свободи, єднання з рідною землею, тому й бореться з тоталітарною владою, яку репрезентовано образами князя Білинського, самого невидимого острова. Отже, у В. Голдінга на підсвідомому рівні людина сама обирає зло, а у Вал. Шевчука воно є зовнішнім актом по відношенню до особистості. Географічні й фізичні межі Олізар у романі «Птахи з невидимого острова» долає простором своєї душі, діти ж у романі «Володар мух» самі обмежують свій життєвий простір. На думку Н. Ліщинської, в обох творах проглядає національно-ментальний підхід до інтерпретації проблеми зла. В українців це – романтика боротьби за свободу і реалії існування на теренах однієї з найбільших імперій світу. Для англійців – так звана «логіка здорового глузду», яка прагне підкорити собі моральні цінності [12, с. 9].

Мотив переходу межі варіюється у багатьох творах вітчизняних і зарубіжних письменників. Також він глибоко розроблений у творчості С. Регенера (роман «Берлінський блюз (Пан Леман)») та О. Ірванця (роман «Рівне / Ровно (Стіна)'). Образом межі в обох текстах є концепт стіни. У німецького письменника вона розділяє суспільство держави внаслідок зовнішнього впливу, а також стає тією внутрішньо-психологічною перегородою, котру долає людина сама в собі. В українського стіна символізує передусім замкнутість тоталітарної держави, втрату культурно-історичних здобутків, неможливість розвитку в майбутньому. І в першому, й у другому творі оповідь значно психологізовано, що дало можливість поглянути на проблему з боку простої людини і тим самим надати їй більшої достовірності.

Своїм романом О. Ірванець потверджує, що в пострадянську добу в українців усюди існували «стіни». Образ Стіни є символом розколу суспільства й беззахисності особистості перед загрозою політичних протистоянь. Її привид невідступно переслідує Ірванцевого героя у його підсвідомості. Стіна стає тією межею, яка відокремлює минуле й сьогодення Ецірвана Шлойми, постійно нагадуючи йому про дитинство та молоді роки, що залишилися по той бік перегороди. *«Не було на її сірій площині зухвалих графіті анархістів і тінейджерів-реперів, натомість колючий дріт, який ішов її гребенем, нахилений сюди, досередини, на східний бік, виглядав переконливо і загрозливо»* [10, с. 37]. Трагізм ситуації підсилюється розумінням того, що справжньою причиною поділу міста є геополітичне протистояння, зумовлене наявністю свердловин, які знаходяться у Західному Рівному. Саме тому Ецірван сприймає розквіт однієї частини міста і занепад іншої як ситуацію, що унеможливило життя особистості в таких умовах.

Образ стіни в О. Ірванця є не лише географічною, фізичною, а й психологічною межею особистості, зокрема й головного героя, якого відокремили від усього рідного. З гіркою іронією автор зауважує: *«Але для мешканців самого Західного Рівного існувала величезна кількість обмежень та заборон, – мусила ж навколишня, «оточуюча» в найпрямішому значенні цього слова, СРУ якось покарати цих запроданців-відступників, котрі окопалися прямо у них під носом, під прикриттям ворожого війська»* [10, с. 15].

Психологічні межі головного героя тісно пов'язані з внутрішнім станом, спричиненим подіями, що відбулися в його житті, тими

утисками, які Ецірван відчуває під час перебування по обидва боки Стіни. Він страждає від неможливості провідати своїх рідних, які залишилися у Східній частині міста, і водночас розуміє, що родичі – теж частина тоталітарної системи, з якою немає сил змиритись. Відтак – і зовнішньо, і внутрішньо – персонаж перебуває поза «своєю» територією.

У романі багато йдеться про те, як Шлойма намагається знайти психологічно близьке йому, комфортне середовище, подолати штучну розділеність міста і суспільства. Одним із таких епізодів є його таємна розмова, у якій Манасенко і Самчук розповідають про плани щодо об'єднання міста: *«Суть нашого прохання, а вашого завдання така: відкрити місто... об'єднати його, знову зробити нашим спільним Ровном, тим, яке і ми, і ви любили й любимо, до якого звикли, за яким сумуємо й тужимо. Адже ви за ним тужите також? Інакше не приїхали б сьогодні, покинувши там, за Стіною, всі свої важливі справи, клопоти й турботи»* [10, с. 117]. Незважаючи на категоричну відмову Ецірвана виконати наказ, він сам сумнівається щодо помилковості такого вчинку. Цей сумнів проймає думки, викликає спогади про щасливе минуле, коли місто ще було єдиним, провокує виступ на прем'єрі вистави за мотивами його твору. Головна ідея, яку хоче донести письменник своїм виступом, полягає в утвердженні єдності людей і їх міста, потреби толерантності, терпимості, співчуття й допомоги, тому що по обидва боки Стіни живуть люди з єдиним на всіх минулим і сьогоденням. Разом із тим Ецірван наголошує й на розбіжностях: *«Не всі хороші тут. І не всі погані там. Але тут ми різні! А там – всі однакові, розумієте»* [10, с. 141].

Своїм призначенням Ецірван вважає саме подолання фізичних та психологічних меж, які заважають щасливому існуванню не лише його родини, але й усіх тих людей, що були позбавлені можливості вільного пересування містом та спілкування з близькими і знайомими: *«Видно, уникнути свого призначення мені сьогодні не дано, не судилося. Ця прем'єра, увесь цей люд, Оксана, Зоммер, Маульвюрф, навіть Боніфацій – усі хочуть від мене цього вчинку. Зрештою, я ж сам завжди картав себе за нерішучість, за ті дурні рефлексії-медитації, в наслідку яких я стільки пропустив, не встиг, недобрав у своєму житті. Так ось він тепер переді мною – мій шанс на чин, на дію, на звитягу!»* [10, с. 152].

Суспільне теж акцентовано у романі С. Регенера «Берлінський блюз (Пан Леман)», однак письменник приділяє значно більше уваги

самого внутрішнього стану персонажа, долання ним власних внутрішніх меж. В образі головного героя втілено тип доброї, інтелігентної, але неорганізованої, нерішучої, невпевненої людини. Він виглядає диваком, і його оточення так само дивакувате, складається з людей, про яких кажуть, що вони страждають самі від себе і від своєї сердечності. Світ пана Лемана – це світ суперечностей і часто непорозумінь. Показовою є сцена бійки, коли чоловік змушений робити те, чого він не хоче. Навіть думка про бійку лякає його, але знайомі, що спостерігають за ситуацією, змушують героя вийти за межу власних психологічних можливостей і вкотре відчутти беззмістовність свого існування [15].

Своєю оповіддю автор створює враження, що найнезначніші ситуації і всі оточуючі підштовхують пана Лемана до небажаних учинків, змушують ніяковіти та почуватися чужинцем серед «своїх», шукати усамітнення. Навіть кохання до Катрін, не зрозуміле для нього самого, загострює душевний дискомфорт. Стосунки з цією жінкою не дають можливості знайти душевний спокій. Почуття щастя завжди супроводжується страхом втрати чогось дуже важливого, поєднанням непоєднуваного, адже Катрін говорить, що любить пана Лемана, але не закохана в нього. Герой так само не може знайти розраду серед друзів. Його тривожить стан Карла, що перебуває на межі життя і смерті, змушує діяти, рятувати людину. При цьому Леман не знає, як вчинити правильно, сумнівається в собі. Складними є також стосунки з батьками, які, на відміну від сина, більш рішучі, здатні подолати бодай географічні чи фізичні – тобто зовнішні – межі.

У романі С. Регенера «Берлінський блюз...» зовнішні межі, як і в О. Ірванця, пов'язані з образом стіни. Вперше читач дізнається про ту її частину, в межах якої живе головний герой, під час його розмови з батьками, коли вони повідомляють про свій намір відвідати Берлін, побачити його визначні місця. Для матері зацікавленість світом та бажання відвідати сина сильніші за кордони, що їх розділяють. Син, своєю чергою, навіть погодившись на пропозицію матері, шукає підтримки, при перетині кордону відчувається не тільки невпевнено, а й подумки відмовляє собі у здоровому глузді. Сам пан Леман оцінює власну поведінку негативно. Не дивно, що в кінці роману він бездіяльний, байдужий, не спроможний що-небудь змінити у своєму житті.

В основу романів С. Регенера й О. Ірванця покладено конфлікти людини та соціуму, людини та її внутрішнього я. У спробі подолати зовнішні і внутрішні суперечності вона далеко не завжди стає переможцем. Автори надають своїм творам філософського забарвлення, змушуючи читача розмірковувати над буттєвими ситуаціями, показують суперечність між ідеалами краси і реальністю буденності. Обидва

письменники змальовують типові обставини сучасності і внутрішній світ людини, яка постійно змушена боротись і з оточуючим середовищем, і сама із собою.

Завважимо, що в більшості аналізованих нами творів межі і стани характеризуються за допомогою міфологічних образів, символізм яких є досить очевидним і легко прочитується. Найбільш частотними, на нашу думку, є біблійні міфи і образи або їх інтерпретації. Незрідка однакова символічна семантика вкладається в асоціативно близькі образи. Так, у С. Регенера, О. Ірванця ситуація долання меж пов'язана із символікою стіни; асоціативно близьким до цього символу є образ пагорба у романі Є. Положія «По той бік Пагорба». У цьому ж романі простежуємо ще один асоціативний ряд. Головний персонаж твору у своєму дитинстві так само бореться з муховинням, як і Саймон у романі В. Голдінга «Володар мух». «Але трагізм ситуації хворого, знесиленого, вмираючого Саймона, його марення контрастують з майже ковбойськими «вправами» Вужика, який, убиваючи мух, заробляє в такий спосіб у діда копійки... Однак гроші, зароблені на трупиках, невідворотно породять нове зло» [9, с. 99].

Отже, феномени меж і станів є універсаліями, які багатогранно й на різних рівнях художньої форми зображують існування людини в ситуації вибору. Саме таку роль вони відіграють у вітчизняних і зарубіжних літературних творах.

Література

1. Білий О. Будда і Аристотель. Межа. URL : <https://tureligious.com.ua/budda-i-arystotel-mezha/>.
2. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 т. К. : Наук. думка, 1973. Т. 4. 840 с.
3. Григор'єва О.В. «Топографічна» структура особистості та можливості її дослідження. *Актуальні проблеми сучасної психології*: матер. доп. і повід. на V звітно-наук. конф. проф.-виклад. складу та студентів. Волинськ. держ. ун. ім. Лесі Українки, 2006. С. 129–140.
4. Григор'єва О.В. Психологічні межі особистості та метод оцінки їх сформованості. *Наука і освіта*. 2013. №1–2. С. 8–13.
5. Дрозд В.Г. Ирїй: Повісті, оповідання. Харків : Фоліо, 2008. 318 с.
6. Зотова В.Г., Копейцева Л.П. Г. Гарсія Маркес і Володимир Дрозд: художні топоси бутєвих меж. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 45. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 76–79.
7. Зотова В.Г. Межі добра і зла (міфологізм роману В. Дрозда «Злий Дух. Із житієм»). *Спадщина Скорини: до 500-річчя білоруського*

- книгодрукування : зб. наукових праць : у 2 ч. Ч. 1 / ред. кол. А.М.Єрмакова та ін. Гомель : ГДУ імені Ф. Скорини, 2017. С. 89–93.
8. Зотова В.Г. Притча як форма художнього осмислення макро- і мікрокосму людини у прозі В. Голдінга і В. Шевчука. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: Філологічні науки. Випуск 39. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. С. 98–102.
  9. Зотова В.Г. Художні локуси меж і станів у романі Євгена Положія «По той бік Пагорба». *Аксиологический диапазон художественной литературы*: сборник научных статей / сост. : В.Ю. Бровко [и др.]; под научн. ред. В.Ю. Бровко, О.В. Лапатынской. Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2017. С. 100–103.
  10. Ірванець О. Рівне / Ровно (Стіна): нібито роман. Львів : Кальварія, 2002. 192 с.
  11. Леви Т.С. Психологическая граница как телесный феномен. *Бюллетень АТОП*. 2007. №9. С. 51- 68. URL : http://telesnost.ru/omega/psihologiya/psihologicheskaya_granitsa_kak_telesnyi_fenomen.htm
  12. Ліщинська Н.М. Парадигма зла в сучасному українському, польському й англійському романі (Валерій Шевчук, Стефан Хвін, Вільям Голдінг): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05. Тернопіль, 2007. 18 с.
  13. Маркес Г. Гарсія Полковнику нікто не пишет: Повесть; Сто лет одиночества: роман. М. : Художественная литература, 1992. 431 с.
  14. Пелін О. Кордони як архетипи соціального простору. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1%28spets._30.
  15. Регенер С. Берлінський Блюз. URL : <http://www.libros.am/book/read/id/188665/slug/berlinskijj-blyuz>.
  16. Сейбель Н. «Порог» и «Граница»: специфика хронотопа в австрийском романе (ШТИФТЕР, БРОХ, МУЗИЛЬ). URL : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/human/2005/02/seysel.pdf>.
  17. Стадній О.Ю. Психологічні межі особистості. Вінниця : Вінницький національний технічний університет, 2016. С. 1–3.
  18. Уайнгольд Б. Бегство от близости. URL : <http://iknigi.net/avtor-berri-uaynhold/93613-begstvo-ot-blizosti-izbavlenie-vashih-otnosheniy-ot-kontrzavisimosti-drugoy-storony-sozavisimosti-berri-uaynhold/read/page-1.html>.
  19. Хамитов Н., Крылова С. Философский словарь: человек и мир. К. : КНТ, 2006. 308 с.